

Osobné výpovede ruského prezidenta v rozhovoroch s americkým režisérom

OLIVER STONE ROZHOVORY S PUTINOM

OLIVER STONE

ROZHOVORY S PUTINOM

Osobné výpovede ruského prezidenta
v rozhovoroch s americkým režisérom

eastone BOOKS

THE PUTIN INTERVIEWS
Copyright © 2017 by Oliver Stone
Foreword Copyright © 2017 by Robert Scheer
All rights reserved.

Slovak edition © 2017 Eastone Group, a. s.
Translation © 2017 Beáta Ďuračková

Z anglického originálu *The Putin Interviews*, vydaného vydavateľstvom Skyhorse Publishing v roku 2017, do slovenčiny preložila Beáta Ďuračková.

V roku 2017 vydalo vydavateľstvo Eastone Books, Bratislava.

Redakčné úpravy: Marianna Petrová

Korektúry: Silvia Bálintová

Layout: Studio Eastone

Tlač: Těšínská tiskárna, a. s.

www.eastonebooks.com

ISBN 978-80-8109-340-1

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy nemôže byť použitá alebo reprodukováaná, uchovávaná v informačných systémoch alebo šírená v akejkoľvek forme a akýmkoľvek spôsobom: elektronicky, mechanicky, kopírovaním, nahrávaním, skenovaním alebo inak, bez písomného súhlasu majiteľa autorských práv, s výnimkou citácií v rámci recenzií.

OBSAH

<i>Predslov</i>	IX
PRVÝ ROZHOVOR	1
Prvá cesta Prvý deň 2. júl 2015	3
Prvá cesta Druhý deň 3. júl 2015	25
Prvá cesta Druhý deň 3. júl 2015	45
Prvá cesta Tretí deň 4. júl 2015	55
Prvá cesta Tretí deň 4. júl 2015	71
DRUHÝ ROZHOVOR	93
Druhá cesta Prvý deň 19. február 2016	95
Druhá cesta Druhý deň 20. február 2016	117
TRETÍ ROZHOVOR	143
Tretia cesta Prvý deň 9. máj 2016	145
Tretia cesta Druhý deň 10. máj 2016	157
Tretia cesta Tretí deň 11. máj 2016	169
Tretia cesta Tretí deň 11. máj 2016	191
ŠTVRTÝ ROZHOVOR	201
Štvrtá cesta Prvý deň 10. február 2017	203
<i>Poznámky a zdroje</i>	241
<i>Index</i>	271

VYHLÁSENIE VYDAVATEĽA

Táto kniha je prepisom deväť dní trvajúcich rozhovorov Olivera Stona s Vladimirom Putinom, ktoré sa uskutočnili počas štyroch Stonových ciest do Ruska v období od 2. júla 2015 do 10. februára 2017. Putinove odpovede boli preložené z ruského jazyka, preto si vydavateľ vyhradil právo vykonať gramatické úpravy, objasniť nejednoznačné výrazy a upraviť prípadné nezrovnalosti v texte. Keďže rozhovory vznikali počas dvoch rokov, dovolili sme si vyňať opakujúce sa pasáže. V každom prípade sme urobili všetko preto, aby bol v prepise rozhovorov presne zachovaný obsah i význam.

PREDSLOV

Keď som pred tridsiatimi rokmi pracoval ako korešpondent pre denník *Los Angeles Times*, podarilo sa mi vďaka jednej reportáži preniknúť do samotného vnútra politbyra, temne tajomného a všemocného ústredia vlády Sovietskeho zväzu, v čase, keď jeho líder Michail Gorbačov začínal svoj ambiciózny pokus o otvorenosť a zmenu. Jeho perestrojka alebo reštrukturalizácia sovietskej vlády neodvratne, i keď nechtiac, ukončila brutálny pokus komunistov o vytvorenie nového odvážneho sveta zloženého z rôznorodých etník, kultúr a náboženstiev na území o veľkosti šestiny zemskej pevniny.

Viedol som vtedy rozhovor so šéfom oddelenia straníckej propagandy Alexandrom Jakovlevom, najliberálnejším členom politbyra a blízkym Gorbačovovým spojencom. Neskôr som na tej istej chodbe zaklopal aj na dvere Jegora Ligačova, druhého najplyvnejšieho muža Gorbačovovho kabinetu, ktorý je najčastejšie označovaný za najväčšieho oponenta perestrojky. Nestretol som sa však s už menej vyprofilovaným Borisom Jeľcinom, ktorý sa po rozpade Sovietskeho zväzu, o štyri roky neskôr, stal prvým ruským prezidentom. Jeľcin ustanovil bývalého podplukovníka KGB Vladimira Putina, člena frakcie reformistov, za člena svojej vlády. Keď Jeľcin 31. decembra 1999 rezignoval, vymenoval Putina za zastupujúceho prezidenta. Na ďalší rok už Putin zasadol do prezidentského kresla po jednoznačnom víťazstve nad kandidátom Komunistickej strany.

V unikátnej a nesmierne dôležitej sérii rozhovorov režiséra Olivera Stona s Vladimirom Putinom, ktoré sú predmetom tejto publikácie a štvordielneho dokumentu televíznej stanice *Showtime*, Putin uviedol, že si myslel, že po rozpade Sovietskeho zväzu sa skončí studená vojna a s ňou aj nekonečné hrozby konfliktov. No nestalo sa tak.

Hoci Putin zavrhol komunizmus ako ideológiu a určite vyznáva tradície ruskej pravoslávnej cirkvi, zostáva naďalej horlivým nacionalistom a je hlboko presvedčený, že Rusko si zaslúži uznanie. Uznanie za dávne obavy o hranice vlastného územia a o zaobchádzanie s jeho rusky hovoriacimi obyvateľmi, ktorí sa po rozpade Sovietskeho zväzu zrazu ocitli za nanovo vytýčenými hranicami štátu. To sa stalo napríklad aj obyvateľom Ukrajiny.

Putin v diskusii so Stonom vyjadruje Gorbačovovi obdiv za to, že si uvedomil, akú zásadnú zmenu bolo potrebné vykonať v zlyhávajúcom sovietskom systéme. Zároveň ho však viní z toho, s akou naivitou pristupoval k obrovským problémom, ktoré táto zmena spôsobila v samotnom Rusku, ale aj v Spojených štátoch amerických. Putin sa pohrdavo vyjadruje o Gorbačovovom presvedčení, že nakoniec vždy zvíťazí zdravý rozum, pretože obe strany zapojené do studenej vojny si želali mier, hoci každá z nich bola schopná zničiť všetok život na planéte.

Hlavnou témou rozhovorov medzi Stonom a Putinom bolo zisťovanie, ako mohla situácia vyústiť až do aktuálneho napätého stavu. Sú teda kľúčom k pochopeniu tohto nebezpečného obdobia. Jednotlivé rozhovory, uskutočnené v období od 2. júla 2015 do 10. februára 2017, prebiehali v čase, keď sa vzťahy medzi dvomi najhrozivejšími vojenskými veľmocami dostali na úroveň takej nedôvery a nevraživosti, aké sme od konca studenej vojny, pred vyše štvrtstoročím, ešte nezažili. A ako Stone v niekoľkých výstižných výmenách názorov pripomína, každý štát, samozrejme aj Rusko, by si mal dať pozor na to, že s mocou prichádza aj tendencia kumpovať vládcov akejkoľvek krajiny v mene falošného patriotizmu.

Celá diskusia prebieha v zdvorilej atmosfére a ako na konci Stone uvádza, dal Putinovi príležitosť vyrozprávať príbeh z jeho vlastného pohľadu. Je to však príbeh, ktorý filmový režisér a žurnalista aktívne spochybňuje, vzhľadom na pretrvávajúcu kontroverznú úlohu Ruska vo svete, počínajúc jeho podporou Asadovho režimu v Sýrii až po obvinenia zo zasahovania do amerických prezidentských volieb v roku 2016. Stone vie svoje o zbytočných vojnách a klamstvách, ktoré sa o nich šíria, pretože sa zúčastnil na dvoch vojnových výpravách vo Vietname. Tento príbeh zdokumentoval v oscarovom filme *Čata (Platoon)* a jeho dvoch pokračovaniach, čím vytvoril fantastickú voľnú trilógiu o vojne vo Vietname: *Narodený 4. júla (Born on the Fourth of July)* a *Nebo a zem (Heaven and Earth)*. Túto tematiku presvedčivo spracoval v desaťdielnom revizionistickom historickom dokumente z roku 2012 *Nevypovedaná história*

Spojených štátov (The Untold History of the United States), uvedenom televíznou stanicou *Showtime*, a v 750-stranovej sprievodnej publikácii spochybnujúcej konvenčnú verziu Spojených štátov amerických o priebehu studenej vojny, ktorá tvorí hlavnú náplň jeho súčasnej tvorby.

Putinovi je táto tematika nemenej známa, keďže sa dostal k moci v čase, keď Rusko povstalo z popola bývalého Sovietskeho zväzu, ktorý sa rozpadol na počiatku nezmyselnej invázie do Afganistanu, hoci predtým prežil neskutočné hrôzy nemeckej invázie a zaplatil päťdesiatimi miliónmi ľudských životov. Putin vládne národu, ktorý si zachováva obrovskú vojenskú moc, ale oveľa neúspešnejšie dosahuje hospodárske výsledky v mierovom období.

Putin aj Stone sú rovnakého názoru, že arogantné militaristické správanie sa vedie do záhuby a obaja pociťujú obavy z ideológií presadzovaných v ich vlastných krajinách, ktoré už v minulosti podporovali budovanie impérií. Rozhovory však vôbec neprebiehajú ako medzi rovnocennými partnermi, pretože Stone sa svojim umeleckým spôsobom snaží poukázať na protichodnosť a zvláštnosti v ich myslení, zatiaľ čo Putin dáva jednoznačne najavo, hoci bez akýchkoľvek prejavov emócií, že si je plne vedomý svojej pozície najvyššieho veliteľa druhej najhrozivejšej svetovej vojenskej veľmoci a že jeho slová majú obrovský vplyv, ktorý zďaleka presahuje cieľ vytvoriť iba zaujímavý filmový materiál. Napriek tomu je medzi oboma cítiť akúsi opatrnú, no vzájomnú úctu. To nám poskytuje možnosť priamo nahliadnuť do myslenia dvoch významných osobností, vládcu a umelca.

Pre Stona sú filmy prirodzenou formou vyjadrenia výsmechu z toho, aké má jeho národ znalosti o zahraničnej politike. Putin má oveľa zložitejšiu úlohu, keďže je hlavným predstaviteľom národa zažívajúceho hlboký prerod zo sovietskej komunisticko-ideológie na novú ruskú národnú identitu, v ktorej sa má spojiť „tisícročie“ ruskej minulosti, začínajúce obdobím cárov a končiace mocnými oligarchami, akousi ruskou verziou našich skorumpovaných kapitalistov.

Putin sa tu objavuje v roli proroka hlásajúceho o urazenom ruskom nacionalizme, ktorý síce dokáže predstavovať skutočnú hrozbu, no nemali by sme si ho zamieňať s komunistickou ideológiou z obdobia, keď sa Putin dostal k moci, a voči ktorej dáva jasne najavo značnú averziu. Tento protiklad je hlavným motívom tohto nezvyčajného náhľadu do Putinovho myslenia a v širšom zmysle do rozpačitej pozície Ruska v úplne zmenenom svete. Rozhovory sa začínajú v období, keď mnohí

neočakávali, že v Spojených štátoch amerických zvíťazí populistický, pravicový kandidát, ktorý v primárkach prevancoval tucet predstaviteľov Republikánskej strany a následne porazil kandidátku, ktorú nominovalo vedenie Demokratickej strany. V záverečnej časti prepisu rozhovorov, necelý mesiac po uvedení Donalda Trumpa do úradu amerického prezidenta, sa rozsiahly rozhovor končí poučne a zároveň v nás zanecháva ťaživý dojem.

V tomto závere sa Stone snaží dokončiť rozhovor s Putinom takým spôsobom, o ktorom si skúsenosťami vyzbrojený dokumentarista myslí, že by mohol priniesť odpovede aj na niektoré stále nezodpovedané otázky. Zaujímajú ho aj kontroverzné aspekty Putinovej osemnásť rokov trvajúcej vlády územne najväčšiemu národu sveta. Je Putin závislý na moci? Vidí sám seba ako nenahraditeľného aktéra ruskej histórie? Zatiaľ čo Putin jeho predošlé sondovanie v danej tematike vítal, v závere pri nich dáva jasne najavo nevoľu odpovedať, no nie preto, že by sa jeho myšlienky západnému publiku nemuseli pozdávať, skôr predpokladá, že jednoducho nebudú nikoho zaujímať.

Teraz, keď je Putin konfrontovaný so štvrtým americkým prezidentom, a paradoxne s tým, o ktorom sa hovorí, že mu Putin do prezidentského kresla pomohol (hoci on sám to popiera), zdá sa, že je už unavený neustálym snažením sa o to, aby si s americkými lídrami vytváral lepšie vzťahy. Vyhlasuje, že nielen oni, ale predovšetkým byrokrati, od ktorých dostávajú informácie, nevímajú Rusko ako partnera. Týmto slovom často označuje v rozhovoroch Spojené štáty americké, aj keď s nádychom sarkazmu, no používa ho ako vhodné ospravedlnenie vlastného zlyhania.

Na konci tretieho rozhovoru sa Putin pýta Stona, či už niekedy dostal „výprask“. Stone mu odpovedá: „Ale áno, mnohokrát.“ Putin, narážajúc na plánované odvysielanie dokumentárneho filmu, na to reaguje: „Takže to pre vás nebude nič nové, pretože to, čo sa chystáte urobiť, si odskáčete.“

Je to nepríjemný, ale pravdepodobne odôvodnený predpoklad, vzhľadom na aktuálne dianie okolo verejného odsúdenia doteraz nepodložených tvrdení, že Rusko zasahovalo do prezidentských volieb v USA. Stone uznáva: „Ja viem, ale stojí to za to... verím, že to prispeje k mieru a porozumeniu vo svete.“

PRVÝ ROZHOVOR

JÚL 2015

PRVÝ ROZHOVOR

Prvá cesta | Prvý deň | 2. júl 2015

PUTINOVA MINULOSŤ

Myslím si, že mnohí ľudia zo Západu toho o vás veľa nevedia, iba to, čo vidia v správach. Chceli by sme sa dozvedieť niečo o vašej minulosti a odkiaľ pochádzate. Viem, že ste sa narodili po vojne, v októbri 1952, že vaša matka pracovala v továrni a váš otec bojoval vo vojne. Nevieť však, čo robil po vojne. A ešte viem, že ste vyrastali v komunálnom byte s inými rodinami.

Moja matka nepracovala v továrni. Bola robotníčka, ale vykonávala rôzne zamestnania. Bol som jedináčik. Rodičia predtým prišli o dve deti. O jedno cez vojnu počas obliehania Leningradu¹. Mňa nechceli dať do sirotinca, a tak matka pracovala aj ako vychovávateľka.

Pretože vás nechceli dať do sirotinca?

Presne tak. A môj otec pracoval v jednom podniku, vo fabrike.

Čo presne robil?

Pracoval ako mechanik. Vyštudoval na vysokej škole. Mal odborné vzdelanie a pracoval vo fabrike.

Pracoval na zmluvu alebo brigádne? Bol zamestnaný na trvalý pracovný pomer?

Áno. Mal trvalý pracovný pomer. Tak by som to nazval. Pracoval dlhé roky, dokonca aj po odchode do dôchodku. Tuším až do sedemdesiatky.

Mal zranenie z vojny, nie?

Áno. Keď sa začala vojna, slúžil v špeciálnych jednotkách. Boli to malé výzvedné oddiely, ktoré plnili rôzne úlohy na nepriateľom stráženom území. Dvadsaťčlenná skupina dostala bojovú úlohu, no prežili iba štyria z nich.

Otec mi ten príbeh rozprával, a keď som sa neskôr stal prezidentom, mal som prístup do archívov a našiel som dôkazy o tom, čo sa vtedy stalo. Je to dosť zvláštne. Teda bolo. A potom ho odvelili k ozbrojeným jednotkám do najnebezpečnejšej oblasti Leningradského frontu. Vojaci tú oblasť nazývali *Nevskij pjatačok* (známy aj ako Nevský prúžok či päťák, poznámka prekladateľky). Bolo to predmostie na ľavom brehu rieky Nevy. Nepriateľské aktivity prebiehali aj na rieke Neva. Sovietskej armáde sa podarilo vytvoriť malé predmostie o rozlohe dva krát štyri kilometre.

Myslím, že váš starší brat zomrel niekoľko dní po vašom narodení. Alebo to bolo o niekoľko mesiacov?

Nie, zomrel počas obliehania Leningradu. Nemal ani tri roky. V tom čase boli deti chránené tak, že ich odobrali rodinám. Ale môj brat ochorel a zomrel. Mojim rodičom nikto ani neoznámil, kde ho pochovali. Veľmi zvláštne je, že nedávno sa akísi ľudia o to začali zaujímať a podarilo sa im nájsť nejaké informácie v archívoch. Vyhľadávali podľa krstného mena dieťaťa, mena otca a podľa adresy miesta, odkiaľ bolo dieťa odobraté. Podarilo sa im nájsť nejaké dokumenty o jeho smrti, o mieste, kde bol pochovaný, a sirotinci, do ktorého bol umiestnený. Minulý rok som po prvý raz navštívil jeho hrob na Piskarevskom pamätnom cintoríne v Petrohrade.

No napriek množstvu obetí druhej svetovej vojny sa mi zdá, že vašich rodičov tieto tragédie nezlomili. Museli vo svojom treťom synovi vidieť novú nádej.

Presne tak. Nezlomilo ich to. Vojna sa však skončila v roku 1945 a ja som sa narodil až v roku 1952. Pre obyčajných ľudí, ktorí verili v Sovietsky zväz, to bolo nesmierne ťažké obdobie. No aj tak sa rozhodli mať ďalšie dieťa.

A prezradte mi... je pravda, že ste mali tak trochu... problémy ako mladistvý delikvent? Počul som, že ste boli tak trochu divoké dieťa, až kým ste v dvanástich nezačali chodiť na džudo.

Áno, je to pravda. Rodičia sa ma snažili vychovávať, ale... ja som si žil dosť slobodne a veľa času som trávil na dvore a v uliciach mesta. A určite som sa vždy nesprával tak slušne, ako by sa to mnohým páčilo. Začal som však pravidelne športovať, začal som chodiť na džudo a môj život sa začal uberať lepším smerom.

Dostalo sa mi do uší, že váš starý otec z matkinej strany bol vraj istý čas šéfkuchárom u Lenina aj Stalina.

Áno. Bolo to tak. Svet je malý. Je to pravda. Pred revolúciou v roku 1917 pracoval v jednej reštaurácii v Petrohrade, teda v Leningrade. Bol kuchár, šéfkuchár. Neviem, ako sa dostal k práci u niekoho tak vysoko postaveného, ako bol Lenin. Ale je pravda, že neskôr pracoval na vidieku, kde žil Stalin, a varil aj pre neho. Bol to však obyčajný človek, jednoducho kuchár.

Rozprával vám niekedy nejaké svoje príhody?

Nie, nikdy. Nikdy mi nič nerozprával, ale pravdupovediac, ja som časť detstva strávil v Moskovskej oblasti. Žili sme v Petrohrade, ktorý sa vtedy nazýval Leningrad, ale v lete sme chodievali na niekoľko týždňov navštíviť starého otca, ktorý bol na dôchodku. Býval stále na mieste, kde pracoval. Žil v chalupe, ktorá bola vo vlastníctve štátu. Otec mi raz rozprával, ako šiel navštíviť svojho otca, keď ešte žil Stalin. Starý otec mu ukázal Stalina z diaľky. To je všetko, čo viem.

Máme niečo spoločné. Moja matka je Francúzka a jej otec, čiže môj starý otec, slúžil počas prvej svetovej vojny vo francúzskej armáde. Robil šéfkuchára aj v zákopoch. Rozprával mi veľa príbehov o vojne a aké to bolo vtedy ťažké.

Áno, aj mne matka rozprávala o prvej svetovej vojne to, čo sa dozvedela od svojho otca. Ten v nej tiež bojoval. Poviem vám jeden zvláštny, taký ľudský príbeh. Odohral sa počas zákopovej vojny. Rozprával nám ho môj starý otec, keď sa z vojny vrátil domov. Myslím, že vtedy bojoval na južnom fronte. Zazrel, ako na neho mieri jeden rakúsky vojak. Lenže starý otec vystrelil prvý a Rakúšan spadol. Bol ale stále nažive. Boli tam iba oni dvaja a vyzeralo to, že ten Rakúšan vykrváca a zomrie.

Starý otec sa k nemu teda doplazil, vytiahol lekárničku a ranu mu obviazal. Zvláštne, nemyslíte? Vysvetľoval nám: „Ja by som na neho nevystrelil prvý, keby som nevidel, že na mňa mieri.“ Nezáleží na tom, odkiaľ pochádzate, všetci sme rovnakí, sme ľudské bytosti a aj naši nepriatelia sú iba obyčajní ľudia, robotníci ako my.

Aj vojna vo Francúzsku bola taká krvavá ako tá v Rusku. Počas prvej svetovej vojny bola zabitá alebo zranená polovica populácie mladých mužov vo veku od 17 do 35 rokov.²

To je pravda.

Keď ste zmaturovali, myslím, že ste išli rovno študovať právo. Tak funguje ruský školský systém?

Áno, je to tak. Po maturite na strednej škole v Leningrade som rovno nastúpil na Leningradskú univerzitu a začal som študovať právo.

Promovali ste v roku 1975? Stali ste sa právnikom a spoznali ste svoju prvú manželku, teda myslím aj poslednú, vašu jedinú manželku.

Tú som stretol až neskôr. Až po siedmich rokoch.

A hneď v roku 1975 ste vstúpili do KGB v Leningrade.

Áno, vtedy vlastne na vysokých školách existoval taký systém pridelenia pracovných miest. Takže po absolvovaní vysokej školy ste museli nastúpiť na pozíciu, ktorú vám prideliť.

Aha, takže ste nemali na výber?

Vysvetlím vám to. Prijali ma hneď. Jednak som tam bol pridelený, ale aj som tam chcel pracovať. Šiel som študovať právo, pretože som chcel pracovať v KGB. Keď som chodil ešte na základnú školu, sám som sa vybral do úradu KGB v Leningrade. Spýtal som sa, čo musím urobiť, aby som mohol pracovať pre KGB. Ich zamestnanec mi vtedy poradil, že musím mať maturitu a dobré právnické vzdelanie. Preto som šiel študovať právo.

Aha, chápem.

Ale viete, potom si ma už, samozrejme, nikto nepamätal a ja som s KGB nebol vôbec v kontakte. A keď som mal po štúdiu dostať pridelené pracovné miesto, prekvapilo ma, že si ma KGB našla a ponúkla mi prácu.

Ale vy ste mali zo sovietskych filmov o KGB celkom romantické predstavy o práci v tajnej službe.

Presne tak. Máte úplnú pravdu.

Hlavnými predstaviteľmi v tých filmoch boli herci Tichonov a Georgij... Tak sa volali... Tichonov a Georgij...

Čítal som o nich knihy a sledoval filmy. Presne ste to vystihli.

Viem. Prvých desať rokov ste žili prevažne v Leningrade a od roku 1985 do 1990 ste boli v Drážďanoch?

Áno, presne tak. Žil som v Leningrade, ale chodil som aj do špeciálnych škôl v Moskve.

Veľmi dobre sa vám tam darilo a kariérne ste rástli.

Áno. Vcelku áno.

Obdobie vo východnom Nemecku bolo v rokoch 1985 až 1990 dosť bezútešné.

Nuž, nenazval by som ho bezútešným. V tom čase sa v Sovietskom zväze odohrávali udalosti spojené s perestrojkou³. Ale to tu asi nebudeme rozoberať. S perestrojkou sú spojené mnohé problémy, ale aj tak tam vládla iná atmosféra, akýsi duch inovácie. Keď som prišiel do východného Nemecka, ktoré bolo republikou, žiadneho ducha inovácie tam cítiť nebolo.

Presne to som mal na mysli.

Mal som dojem, akoby tam spoločnosť uviazla v päťdesiatych rokoch.

Takže Gorbačov ste nepoznali, teda myslím, že ste nemali tú možnosť... V Moskve prebiehali isté reformy, no vy ste tam neboli a nemohli ich zažiť. Bolo to zvláštne obdobie. Vrátili ste sa do Moskvy? Zazili ste perestrojku?

Viete, Gorbačovovi a jeho najbližším spolupracovníkom bolo v tom čase jasné, že krajina potrebuje zmenu. Dnes vám už môžem s istotou povedať, že tí ľudia celkom nechápali, aké zmeny treba urobiť, ani ako ich dosiahnuť.

Rozumiem.

Preto urobili mnoho vecí, ktoré krajine veľmi uškodili. Hoci konali s dobrým úmyslom a mali právo si myslieť, že zmeny sú potrebné.

Ja som sa s Gorbačovom niekoľkokrát stretol, dokonca aj keď prišiel do Spojených štátov amerických. V istom zmysle ste si podobní, pretože aj on prešiel tým istým systémom. Začínal veľmi skromne. Bol odborníkom na poľnohospodárstvo. Veľa študoval, tvrdo pracoval a zdá sa, že veľmi skoro zistil, ako píše vo svojich pamätiach, že narážali na mnohé ťažkosti, ktoré v ekonomike nefungovali. Mnoho vecí nefungovalo.

Všetci máme niečo spoločné, keďže sme ľudské bytosti.

To áno, ale ja tým myslím, že bol tiež robotník. Bol veľmi špecifický a kládol otázky typu: „Ako to napravíme?“

Ja som nebol robotník a myslím si, že práve táto špecifickosť, konkrétnosť mnohým lídrom bývalého Sovietskeho zväzu chýbala. Vráťane Gorbačova. Nevedeli, čo chcú, ani ako dosiahnuť to, čo bolo potrebné urobiť.

Dobre. Ale v auguste 1991⁴ ste zažili prevrat a odstúpili ste zo svojej funkcie hneď na druhý deň. Prevrat prišiel od ľudí z Komunistickej strany.

Áno, bol to pokus o prevrat. A vtedy som naozaj rezignoval z funkcie, ale už si nepamätám, či to bolo na druhý alebo na tretí deň. Pretože, keď som sa vrátil z Nemecka, pracoval som istý čas na univerzite. Navyše som bol stále zamestnancom KGB, na oddelení zahraničnej tajnej služby. Potom mi bývalý primátor Petrohradu Sobčak ponúkol prácu.⁵ Bol to veľmi zvláštny rozhovor, pretože som bol jeho bývalým žiakom a on si ma pozval do svojej kancelárie.

Ale to bolo až potom. Prečo ste sa vzdali funkcie? Mali ste už predsa rozbehnutú nejakú kariéru.

Všetko vám poviem. Keď ma Sobčak zavolať, aby som preňho pracoval, povedal som mu, že by som veľmi rád pracoval s ním. Myslel som si, že to nebude možné a že by to ani nebolo správne, pretože som bol stále agentom zahraničnej tajnej služby KGB. Sobčak bol prominentným demokratickým lídrom, bol politikom novej vlny. Rovno som mu povedal, že ak by sa niekto dozvedel, že spolupracoval s bývalým zamestnancom KGB, uškodí to jeho reputácii. Práve v tom čase našou krajinou zmietali vážne politické nepokoje. Bol som veľmi prekvapený Sobčakovou reakciou, keď mi povedal: „Ale mne na tom nezáleží.“ Tak som preňho istý čas pracoval ako jeho poradca. Keď sa potom udial ten pokus o prevrat, ocitol som sa vo veľmi zvláštny situácii.

V tom auguste v deväťdesiatom prvom?

Áno, šlo vtedy o násilný pokus o prevrat. Už som nemohol byť aj agentom KGB a zároveň aj blízkym poradcom demokraticky zvoleného primátora Petrohradu. Z toho dôvodu som rezignoval. Sobčak zavolať šéfovi KGB a požiadal ho, aby ma z funkcie uvoľnil. Ten o niekoľko dní súhlasil s mojou výpoveďou a dovolil mi rezignovať.

Ale vo svojom vnútri ste stále verili v komunizmus? Verili ste stále tomu systému?

Samozrejme, že nie. Ale na začiatku som tomu veril, keďže samotná myšlienka je dobrá, tej som veril. Chcel som ju presadiť v praxi.

Kedy ste zmenili názor?

Viete, moje názory sa, žiaľ, nemenia s príchodom nových myšlienok, ale menia sa pod vplyvom nových okolností. Ukázalo sa, že ten systém dobre nefungoval a dostal sa do slepej uličky. Nebol tu žiaden hospodársky rast, politický systém stagnoval, bol na bode mrazu a nebol schopný sa ďalej rozvíjať. Monopol jednej politickej strany vedie krajinu do záhuby.

Ale to sú Gorbačovove myšlienky, takže ste ním boli ovplyvnený.

To nie sú Gorbačovove myšlienky. Tieto myšlienky hlásali francúzski socialistickí utopisti⁶, takže Gorbačovovi nepatria. Gorbačov reagoval na okolnosti. Znova opakujem, že jeho prínosom je, že cítil potrebu zmeny a snažil sa zmeniť systém. Dokonca ani nie zmeniť, ale snažil sa ho napraviť, zreorganizovať. Problém je v tom, že ten systém je od základov nefunkčný. A ako je možné radikálne meniť systém a pritom zachovať krajinu rovnakú? To vtedy nikto netušil, ani Gorbačov. A tak dovedli krajinu až na pokraj rozpadu.⁷

Áno, to muselo byť traumatické obdobie. Sovietsky zväz sa rozpadol a pod Jelcinovým vedením sa sformovala Ruská federácia. Ja som bol začiatkom roka 1992 v Petrohrade a stretol som sa so Sobčakom. Myslím si, že som vás tam vtedy mohol stretnúť, ktovie, keď ste vtedy boli jeho asistentom.

Nie, na to si nepamätám, ale chcem vám povedať, že Sobčak bol absolútne čestný, bezúhonný človek. Z ideologického hľadiska bol demokratom, ale bol kategoricky proti dezintegrácii Sovietskeho zväzu.

Bol proti jeho rozpadu. Áno, bolo to divoké obdobie, také vzrušujúce. Bolo cítiť, že sa rodí niečo nové a nikto nevedel, kam to povedie. Objavilo sa vtedy mnoho zločincov, boli tam... úplne iní ľudia. Nosili iné oblečenie. Bol som v Sovietskom zväze v roku 1983 za Brežnevovej éry a cítil som sa deprimovane. A tak, keď som sa o sedem či osem rokov vrátil naspäť, nemohol som uveriť vlastným očiam. Sobčak nás pozval do takej nóbl reštaurácie a cítili sme sa tam veľmi príjemne.

Ale v rovnakom čase, keď vznikli tie nóbl reštaurácie, bol už úplne zničenný ruský systém sociálneho zabezpečenia. Celé odvetvia v našej ekonomike prestali úplne fungovať. Zdravotníctvo bolo v troskách. Ozbrojené sily boli vo veľmi zúboženom stave a milióny ľudí sa ocitli pod hranicou chudoby. Na to tiež netreba zabúdať.

Áno, to bola druhá strana mince. V roku 1996 ste sa presťahovali do Moskvy a 13 mesiacov ste boli riaditeľom Federálnej bezpečnostnej služby.

Nie hneď. Presťahoval som sa do Moskvy a najprv som mal robiť niečo pre administratívu prezidenta Jelčina. Nastúpil som teda a mal som na starosti právne záležitosti. Potom ma presunuli do administratívy. Viedol som kontrolný úrad, ktorý vykonával dohľad nad činnosťou vlády a regionálnych samospráv. Až potom som nastúpil do funkcie riaditeľa ruskej Federálnej bezpečnostnej služby (FSB).

Rozumiem. Predpokladám, že v tejto funkcii ste museli vidieť všetky tie problémy. Musel to byť hrozný zmätok.

Áno, iste. Často počúvam kritiku na svoju adresu. Hovorí sa, že mi je ľúto, že sa Sovietsky zväz rozpadol. Ale poviem vám, čo je najdôležitejšie. Po rozpade Sovietskeho zväzu sa v jednom okamihu ocitlo 25 miliónov Rusov za hranicami vlasti, v úplne inej krajine.

Je to jedna z najväčších tragédií dvadsiateho storočia. Ľudia boli zvyknutí žiť v jednej krajine, v ktorej mali príbuzných, prácu, bývanie a rovnaké práva. A odrazu sa ocitli za hranicami. Objavovali sa isté náznaky, že dôjde k občianskej vojne, a tak sa aj stalo. Aj ja osobne som to všetko sledoval, obzvlášť potom, čo som sa stal riaditeľom Federálnej bezpečnostnej služby.

A v roku 1999 ste sa prepracovali až na pozíciu zastupujúceho premiéra. V roku 2000 Jelčin odstúpil. Keď si človek pozrie tlačové konferencie a film o Borisovi Jelcinovi, je mu jasné, že mal problémy

s alkoholom. Podľa toho, ako sa vyjadroval, díval do kamery, či ako sa pohyboval, sa zdalo, že jeho mozog už správne nefunguje.

Viete, nemyslím si, že mám právo akokoľvek hodnotiť Gorbačov či Borisa Jelcina. Vyjadril som sa, že Gorbačov nechápal, čo bolo potrebné urobiť, aké boli ciele a ako ich dosiahnuť. Ako prvý však urobil krôčik k oslobodeniu krajiny, a to bol historický prelom. To je jasný fakt a to isté platí aj pre Jelcina. Tak ako každý z nás, aj on mal svoje problémy, ale mal aj silné stránky, vďaka ktorým sa nikdy nesnažil vyhnúť či zbaviť sa zodpovednosti, osobnej zodpovednosti. I keď mal svojich démonov, vedel prevziať zodpovednosť. Ale máte pravdu. Nie je to žiadne tajomstvo. Taká bola realita.

Len tak pre zaujímavosť, keďže poznám príbeh Chruščova, ktorý musel piť so Stalinom, dali ste si aj vy s Jelcinom niekedy večer za pohárik?

Nie, nikdy. Neboli sme si až takí blízki, ako si myslíte. Nikdy som nebol blízky poradcom Gorbačova alebo Jelcina. Bolo pre mňa obrovským prekvapením, keď ma vymenoval do čela Federálnej bezpečnostnej služby. To po prvé. A po druhé, nikdy som neholdoval alkoholu. Aj keď sme sa stretli, vždy to bolo čisto pracovné stretnutie. V práci som ho nikdy nevidel opitého.

Ani po opici?

Nikdy som ho nekontroloval. Neskúmal som jeho dych. Budem k vám úprimný, ja som s Jelcinom nikdy nechodieval na poľovačky, ani som sa s ním nestretával vo voľnom čase, iba tu v kancelárii. To je všetko. Nikdy som si s ním nedal ani za štamperlík vodky.

Bravo. Tak ste to dokázali, pretože predsedovia vlády tam prichádzali a odchádzali odtiaľ, no a zrazu ste tam vy ako zastupujúci premiér. Čo bolo ďalej?

Áno, viete, je to veľmi zaujímavý príbeh. Tak ako ste povedali, prišiel som z Leningradu do Moskvy v roku 1996. A v Moskve som nemal vôbec žiadnu podporu, žiadne kontakty. Prišiel som v roku 1996 a už 1. januára 2000 som sa stal zastupujúcim prezidentom. Neuveriteľný úspech.

To áno.

Ale verte mi, že som naozaj nemal žiadne blízke vzťahy s Jelcinom ani s nikým z jeho tímu spolupracovníkov.

Možno jednoducho vyhodil iného premiéra a povedal si: „Teraz by mohol byť premiérom Putin.“

Ja neviem. Možno len hľadal niekoho namiesto seba, pretože sa rozhodol odstúpiť. A je pravda, že vymenoval viacerých predsedov vlády, ktorí odstúpili. Skutočne neviem, prečo si vybral mňa. Predo mnou sme mali veľmi šikovných premiérov, práve nedávno jeden z nich zomrel. Viete, keď mi Jelcin ten post ponúkol prvý raz, odmietol som ho.

Vy ste to odmietli? A prečo?

Áno. Všetko sa odohralo vo vedľajšej kancelárii. Jelcin si ma zavolať a oznámil mi, že ma chce vymenovať do funkcie premiéra a chce, aby som potom kandidoval na prezidenta. Namietal som, že je to veľká zodpovednosť a úplne by sa mi tým zmenil život. Nebol som si istý, či to naozaj chcem. Ukončil to slovami: „Dobre, pohovárame sa o tom neskôr.“

Ako by sa vám zmenil život? Ved' ste už dlho pracovali v administratívnom aparáte vlády.

Ale to je niečo úplne iné. Keď ste štátnym úradníkom, hoci aj vysoko postaveným, môžete viesť prakticky normálny život. Môžete chodiť na návštevy, do kina, do divadla, stretávať sa s priateľmi a nenesiete takú osobnú zodpovednosť za osudy miliónov ľudí a za všetko, čo sa v krajine deje. Viete, niešť zodpovednosť za Rusko bolo v tom čase veľmi ťažké. Navyše, keď v auguste 1999 Boris Jelcin navrhol moju kandidatúru na premiéra a parlament jeho rozhodnutie podporil, začala sa v Rusku druhá čečenská vojna.⁸ A to bolo utrpenie pre celú krajinu. Úprimne povedané, vtedy som ešte nevedel, aké konkrétne plány má prezident Jelcin s mojou osobou. Ale taká bola situácia a ja som za ňu musel prevziať zodpovednosť. Nevedel som, ako dlho budem na tomto poste, pretože prezident Jelcin mi kedykoľvek mohol oznámiť, že ma zbavuje funkcie. Vtedy som rozmýšľal iba nad jedinou vecou: Kde ukryjem svoje deti?

To vážne? A čo ste urobili?

No, čo myslíte? Situácia bola veľmi naliehavá. Len si predstavte, že by som bol zbavený funkcie. Nemal som žiadnu ochranku, tak čo by som mohol robiť? Ako by som zabezpečil svoju rodinu? Tak som sa vtedy rozhodol, že ak je to môj osud, musím to dotiahnuť až do konca. A to som vtedy ešte netušil, že sa stanem prezidentom. Nemal som žiadnu záruku.